

GÜLŞAH TAŞKIN*

Kalkandelenli Mu'îdî'nin Gül ü Nevrûz'u

Gül ü Nevrûz by Kalkandelenli Mu'îdî

ÖZET

İlk defa İranlı şair Celâleddin Tabîb'in kaleme aldığı Gül ü Nevrûz hikâyesi edebiyatımızda sadece birkaç şair tarafından işlenmiştir. Türk edebiyatının Anadolu sahâsı dışındaki ilk Gül ü Nevrûz örneği Çağatay Türkçesi ile eserler veren Mevlânâ Lutfî'ye aittir. Kalkandelenli Mu'îdî (16. yy.), Muhibbî Mehmet Efendi (16. yy.), Abdî (16. yy.) ve Sâbir Mehmet Pârsâ (17. yy.) Anadolu Türkçesi ile Gül ü Nevrûz yazan şairlerdir. Bu isimlerden Muhibbî, Abdî ve Sâbir'in Gül ü Nevrûz'ları gün ışığına çıkmış ve metinleri üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Günümüz kaynaklarında Mu'îdî'ye ait Gül ü Nevrûz'un kütüphanelerde kayıtlı olmadığı bilgisi verilmektedir. Fakat adı geçen eserin son dönemlerde bir nüshası ortaya çıkmıştır. Mu'îdî'nin 942/1535 tarihinde Kanunî Sultan Süleyman'a sunmak üzere kaleme aldığı bu mesnevi Anadolu Türkçesi ile yazılan en eski Gül ü Nevrûz olmasının yanı sıra Mu'îdî hakkında bazı yeni bilgileri içermesi nedeniyle de ayrı bir öneme sahiptir. Bu makalede Mu'îdî'nin eserinin yeni bulunan nüshası tanıtılacak ve Gül ü Nevrûz hakkında bilgi verilecektir.

ANAHTAR KELİMELEER

Kalkandelenli Mu'îdî, Gül ü Nevrûz, 16. yüzyıl, Mesnevi, Kanunî Sultan Süleyman.

ABSTRACT

The fourteenth century Persian poet Celaleddin Tabib wrote *Gül ü Nevrûz mathnawî* for the first time. Only a few poets have written this story in our literature. The first example of the stories belongs to Lutfi, the fifteenth century Turkish poet who wrote his poems in Chagatai Turkish in Turkish Literature. Kalkandelenli Mu'îdî (16th century), Muhibbi (16th century), Abdi (16th century) and Sabir Mehmet Parsa (17th century) are the poets who write *Gül ü Nevrûz* in Anatolian Turkish. Of these names, Muhibbi, Abdi and Sabir's works came to light, and several studies have been done on their texts. According to the modern sources providing information about Mu'îdî, none of the copies of *Gül ü Nevrûz* written by him is registered in library records. However, a new copy has been found recently. This mathnawî was written by Mu'îdî in 942/1535 to present to Suleiman the Magnificent, and it was the earliest *Gül ü Nevrûz* written in Anatolian Turkish; for this reason, it has an important place in the history of Turkish literature. Another feature of *Gül ü Nevrûz* is that it contains information which is not covered in the sources about Mu'îdî's life. In this article we will first introduce the new copy of Mu'îdî's *Gül ü Nevrûz* and then we will give information about this mathnawî's form and content.

KEYWORDS

Kalkandelenli Mu'îdî, *Gül ü Nevrûz*, 16th century, Mathnawî, Suleiman the Magnificent.

* Dr. Okutman, Koç Üniversitesi, İnsanî Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, İstanbul (gtaskin@ku.edu.tr).

GİRİŞ

İlk örneği on dördüncü yüzyılda İranlı şair Celâleddîn Tabîb tarafından kaleme alınan *Gül ü Nevrûz* hikâyesi (Delice 1997: 147; İnce 1998: 104) edebiyatımızda fazla rağbet görmemiş, çoğunluğu on altıncı yüzyılda olmak üzere birkaç şair tarafından işlenmiştir. Anadolu sahası dışında ilk *Gül ü Nevrûz*, on beşinci yüzyıl şairlerinden Mevlânâ Lutfî tarafından Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır (İnce 1998: 110). On altıncı yüzyılda Kalkandelenli Mu'îdî, Muhibbî Mehmet Efendi ve Abdî; on yedinci yüzyılda ise Sâbir Mehmet Pârsâ Anadolu Türkçesi ile *Gül ü Nevrûz* yazan şairlerdir (Delice 1997: 148-149; İnce 1998: 105-109). Adnan İnce, edebiyatımızdaki *Gül ü Nevrûz* mesnevilerini “Celâl Tabîb’in *Gül ü Nevrûz*’u esas alınarak meydana getirilmiş te’lîf niteliğindeki tercüme eserler” (İnce 1998: 105) olarak nitelendirir. Bunlardan Muhibbî, Abdî ve Sâbir’in eserleri gün ışığına çıkmış ve metinleri üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır.¹ Kalkandelenli Mu'îdî’den bahseden günümüz kaynaklarında ise şairin *Gül ü Nevrûz* sahibi olduğu fakat şimdiye kadar eserin herhangi bir nüshasına rastlanmadığı belirtilir (Köksal 2006: 423; Tanrıbuyurdu 2012: 43). Son dönemlerde Mu'îdî’nin 942/1535 tarihinde kaleme aldığı *Gül ü Nevrûz*’un eksik bir nüshası tespit edilmiştir.² Bu eser, tarihi itibariyle Anadolu Türkçesi ile yazılan en eski *Gül ü Nevrûz*³ olma özelliği taşımaktadır.

Bu makalede Mu'îdî’nin *Gül ü Nevrûz*’unu tanıtmak amaçlanmıştır. “Kalkandelenli Mu'îdî: Hayatı ve Eserleri”, “Nüsha Tanıtımı” ve “*Gül ü*

¹ Bu çalışmalardan bazıları için bkz. H. İbrahim Delice, “Niğdeli Muhibbî-Gül ü Nevrûz” (İnceleme-Metin-Dizin), Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 1995; Adnan İnce, “Abdî’nin *Gül ü Nevrûz* Mesnevisi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 23, 51-130; Mehmet Altunmeral, “Abdî’nin *Gül ü Nevrûz*’u”, (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2011; Adnan İnce, “*Gül ü Nevrûz* Mesnevileri ve Sâbir’in Eserinden Seçme Beyitler”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları (Journal of Turkish Studies)* (Hasibe Mazıoğlu Armağanı), 22, 103-131.

² Eserin nüshası Yard. Doç. Dr. Ersen Ersoy tarafından tespit edilmiştir. Bu bilgiyi paylaştığı için kendisine teşekkür borçluyum. Nüshayı Avusturya Devlet Arşivi’nden bizzat alan sevgili arkadaşım Arzu Atik’e de ayrıca minnetarım.

³ Kalkandelenli Mu'îdî’nin *Gül ü Nevrûz*’unu ayrıntılı bir inceleme kısmıyla birlikte yayına hazırlamaktayım.

Nevrûz" olmak üzere üç ana başlıktan oluşan makalede öncelikle Mu'îdî'den kısaca bahsedilip şairin doğum tarihiyle ilgili yeni bilgiler değerlendirilecektir. Nüsha tavsifinin ardından *Gül ü Nevrûz*'un biçim ve içerik özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Kalkandelenli Mu'îdî: Hayatı ve Eserleri⁴

Kanunî Sultan Süleyman devri şairlerinden Mu'îdî, Üsküp civarındaki Kalkandelen kasabasında dünyaya gelmiştir (Köksal 2006: 423; Tanrıbuyurdu 2012: 6). Şairin asıl adı ve hangi tarihte doğduğu bilinmemektedir (Tanrıbuyurdu 2012: 48). *Gül ü Nevrûz*'un bulunmasıyla birlikte Mu'îdî'nin doğum tarihi ile ilgili tahmin yürütmeyi kolaylaştıracak veriler de ortaya çıkmıştır. Hikâyenin bitiminden sonra gelen "Nevrûz-ı rûzigâr rûzigârdan şikâyet ve hakîmâne niçe pend ü nasîhat bilgelimât-ı hikmet itdügüdür" başlıklı bölümde yer alan bazı beyitler bu anlamda önemli birer ipucu niteliğindedir: Mu'îdî felekten şikâyet ettiği kısımlarda kendisine seslenerek şunları söyler:⁵

Çün kavm u kabîleñ itdi rihlet
Miskîn saña geldi şimdi nevbet

Ey dil dime nâ-tüvân degülsin
Bu şîve nedür cüvân degülsin

Olduñ bu sinîn içinde 'ârif
Kırkın geçüp ellisine müşrif (67a)

Uzak ya da yakın bütün akrabalarının öldüğünü, elli yaşına yaklaştığını belirten şair artık genç olmadığını ve sıranın kendisine geldiğini düşünmektedir. *Gül ü Nevrûz*'un yazıldığı tarihte (942/1535) en fazla elli yaşın-

⁴ Makalenin asıl konusu *Gül ü Nevrûz* olduğu için şairin hayatından kısaca bahsedilecektir. Kalkandelenli Mu'îdî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nihal Kara, "Kalkandelenli Mu'îdî'nin *Şem ü Pervâne* Mesnevisi", Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2009 ve Gülçin Tanrıbuyurdu, "Mu'îdî-*Dîvân* (Metin-Çeviri)", Kocaeli Üniversitesi, 2012.

⁵ Makale boyunca eserden yapılacak alıntılarda beyitlerin varak numarası () içinde verilecektir.

da olan Mu'îdî'nin "1500'lü yılların başında" (Tanrıbuyurdu 2012: 17) değil, en erken 1485 yılında doğmuş olması gerekir.

Müderres olan babası Mevlânâ Mu'îzâde'nin de etkisiyle iyi bir eğitim alan ve medrese tahsilini tamamlayan Mu'îdî, Karamanlı Müftü Ali Çelebi ve Kazasker Mirim Çelebi gibi üstatların yanında görev yapmış; İsfahan, Horasan, Bağdat gibi devrin önemli kültür merkezlerinde bulunmuştur (Tanrıbuyurdu 2012: 8-10). Kanunî Sultan Süleyman zamanında İstanbul'daki ilim ve edebiyat çevrelerine de dâhil olan Mu'îdî bu sırada iftiraya uğrayarak Rodos Adası'na sürgüne gönderilir (Tanrıbuyurdu 2012: 10-14). Sürgün sonrasında hacca giden ve hayatının son dönemlerinde Mısır'a yerleşen şairin, ölümüne kadar burada Beytü'l-mâl kâtibi olarak görev yaptığı bilinmektedir (Tanrıbuyurdu 2012: 14-17). Mu'îdî'nin ölüm tarihiyle ilgili herhangi bir kayıt yoktur fakat çeşitli ipuçlarından hareket eden araştırmacılar şairin 1560-1568 yılları arasında vefat etmiş olabileceğini düşünmektedir (Tanrıbuyurdu 2012: 17).

Mu'îdî'nin hamse ve üç ciltlik hacimli bir divan sahibi olduğu, *Gül ü Nevrûz*, *Şem ü Pervâne*, *Vâmık u Azrâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Işk-efzâ* (*Leylâ vü Mecnûn*) mesnevilerinin yanı sıra *Miftâhü't-teşbih* adlı bir risale kaleme aldığı bilinmekteyse de bu eserlerin çoğu kütüphanelerde kayıtlı değildir (Tanrıbuyurdu 2012: 40-45). Şairin günümüze ulaşan eserlerinden divanın üçüncü cildi üzerine Gülçin Tanrıbuyurdu doktora tezi hazırlamış, *Şem ü Pervâne*'yi Nihal Kara yüksek lisans tezi olarak çalışmıştır. *Miftâhü't-Teşbih*'in metni Prof. Dr. İsmail Erünsal tarafından yayımlanmıştır. Bunların dışında, daha önce de belirtildiği üzere, Mu'îdî'nin kütüphanelerde kayıtlı olmayan mesnevileri arasında adı geçen *Gül ü Nevrûz*'unun bir nüshası bulunmuştur. Makalenin bundan sonraki bölümlerinde bu nüsha ve eser tanıtılacaktır.

Nüsha Tanıtımı

Kalkandelenli Mu'îdî'ye ait *Gül ü Nevrûz*'un bilinen tek nüshası Viyana'da bulunan Avusturya Devlet Arşivi'nde 217 numarada kayıtlıdır (Krafft 1842: 73). Dijital kopya üzerinden çalışıldığı ve Krafft kataloğunda da belirtilmediği için nüshanın ölçüleri tespit edilememiştir. 1a'da Latin alfabesiyle "Mu'îdî", Arap alfabesiyle "Gül ü Nevrûz" kayıtları düşül-

müş, 1b boş bırakılmıştır. “Dâsitân-ı Gül ü Nevrûz” başlığı atılan eser 6a'da başlayıp 69b'de sona erer. 70a'da bazı hesaplamalar yapılmış, 70b boş bırakılmıştır. 71a'da farklı bir yazı çeşidiyle kaydedilmiş bir beyit, çeşitli hesaplamalar ve silik olduğu için okunamayan bir mühür bulunmaktadır, 71b boşdur. Her sayfada 15 satır olmak üzere dîvânî özellikleri gösteren bir yazı çeşidiyle istinsah edilen nüshada bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple kaydedilmiş ve yazılara cetvel çekilmemiştir. 1-5, 13, 19-26, 29, 36 ve 47. varakların eksik olması nedeniyle aslen 69 varaklık bir eser olan *Gül ü Nevrûz*'un 52 varağı elimizdedir. İstinsah kaydı olmadığı için nüshanın hangi tarihte ve kim tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir.

Gül ü Nevrûz

Mu'îdî'nin 942/1535 tarihinde Kanunî Sultan Süleyman'a sunmak üzere kaleme aldığı *Gül ü Nevrûz* aruzun mefûlü/mefâilün/feûlün kalıbıyla yazılmış 2000 beyitlik çift kahramanlı alegorik bir mesnevidir. Mu'îdî eserin yazılış tarihini “Hâtime” bölümünde bulunan şu beyitle bildirir:

Heşt olsa tokuz yüz elliden tarh
Târihin ider bu gülşenüñ şerh (69a) (942/1535)

Bu beyit aynı zamanda eserin edebiyat tarihi açısından önemli bir özelliğini de ortaya koyar. “*Gül ü Nevrûz* Mesnevileri ve Sâbir'in Eserinden Seçme Beyitler” adlı makalesinde Adnan İnce, Niğdeli Muhibbî'ye ait 943/1536 tarihli *Gül ü Nevrûz*'un “metni elde olmayan ve yazılış tarihi bilinmeyen Mu'îdî'nin eseri dışında, Anadolu Türkçesiyle yazılmış ilk eser” (İnce 1998: 106) olduğunu belirtmektedir. Yukarıdaki tarih beytinden yola çıkarak Mu'îdî'nin Muhibbî'den yaklaşık bir sene önce kaleme aldığı bu eserin Anadolu Türkçesiyle yazılmış ilk *Gül ü Nevrûz* olduğunu söylemek mümkündür. Tarih beytinden sonra Mu'îdî *Gül ü Nevrûz* hakkında bilgi vermeye devam eder. Şair eserin beyitlerini tek tek saydığını ve ne eksik ne fazla tamı tamına 2000 beyit çıktığını bildirmektedir.

Çıkдықça beyâza bî-kem ü kâst
Ebyâtını saydum iki biñ râst (69a)

Nüsha tanıtımı sırasında değinildiği üzere bazı varaklar eksik olduğu için *Gül ü Nevrûz*'un ancak 1545 beyitlik bir bölümü günümüze ulaşabilmiştir.

Ana ve ara bölüm başlıkları Türkçe olan eser, büyük oranda klasik mesnevi kurallarına göre düzenlenmiştir. *Gül ü Nevrûz* baş taraftaki eksik varaklarda yer aldığı düşünülen "Tevhîd", "Münâcât" ve son 6 beyiti elimizde olan "Na't" dışında "Medh-i çehâr-yâr-ı güzîn", "On iki imama övgü", "Sebeb-i te'lîf", "Medhiye", "Mü'ellifin hâmeye hitabı", "Âgâz-ı dâsîtan", "Rûzigârdan şikâyet" ve "Hâtîme" bölümlerini içerir. Buradan itibaren *Gül ü Nevrûz*'un ana bölüm başlıkları ve her birinin içeriğine dair bilgi verilecektir.

"Na't": Son 6 beyiti 6a'da bulunan na'tın baş tarafı eksiktir. Manzumenin son beyitlerinde Peygamber'in yolunda ilerleyenlerin mutluluğa ulaşacakları söylenir. Bölüm Hz. Muhammed'in, ashab ve ailesinin ruhlarına dua edilip selam gönderilmesiyle sona erer.

"Ashâb-ı sıdk u yakîn ü çehâr-yâr-ı güzînün zikr-i bi'l-hayrıdur": Bölüm 6a-6b arasında yer alan yirmi beyitlik bir manzumedir. Bu manzumede sırasıyla Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali birkaç beyitle övülür. Dört halifenin lakaplarının verilmesinin ardından her birinin İslam dinine hangi hizmetleri yaptıklarından kısaca bahsedilir. Bu bölümde Mu'îdî, Hz. Ali'ye diğer halifelerden biraz daha fazla yer ayrılmıştır.

"Düvâzdeh-imâmuñ nâm-ı şerîfine delâlet ve her birinün ba'zî kerâmetine işâretdür": 6b-8a arasında bulunan bölümde kırk üç beyit uzunluğunda bir manzumeye isimleri teker teker verilerek on iki imam övülür. İmamların kerametlerinin ve İslam dinine yaptıkları hizmetlerin kısaca anlatıldığı bölümün sonunda Mu'îdî, on iki imama tâbi olduğunu belirtir ve hepsinin ruhlarına dua edip selam göndererek sözlerini sonlandırır.

"Bu makâlenün sebeb-i te'lîfi ve bu hikâyenün mûcib-i tasnîfidür": Kırk altı beyit uzunluğundaki "Sebeb-i te'lîf" 8a-9b arasında

⁶ Makalede belirtilen sebeplerle bölüm başlığı tespit edilemediği için "Na't" olarak verilmiştir.

yer alır. Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında ve *Tuhfe-i Nâilî*'de *Gül ü Nevrûz*'dan bahsederken örnek verilen beyitler bu bölümden alıntılanmıştır (Canım 2000: 503-504; Kurnaz ve Tatçı 2001: 969). Mu'îdî "Sebeb-i te'lîf"e aşağıdaki beyitle giriş yapar:

Bir dem ki bu devr-i bî-vefâda
Bir kûşede zâr idüm fütâde (8a)

Bu sözlerin ardından şair *Gül ü Nevrûz*'un yazılış sebebini hayatından kesitler de vererek anlatmaya başlar. Yaşadığı zorluklar nedeniyle iki büklüm olmuş, bir köşede oturan Mu'îdî dünyanın vefasızlığından dolayı şaşkındır. Akranlarının bolluk ve refah içinde yaşadığını, kendisinin ise fakirliğe mahkûm olduğunu görüp kederlenen şair, ağlayıp inleyerek hamsesini ve divanlarını okur fakat eserlerinin alıcı bulmaması üzüntü ve çaresizliğini daha da artırır.

Hamsem okur idüm ağlayup zâr
Kim yok bu metâ'a bir harîdâr
Dîvânlaruma idüp nezâre
Dirdüm ne kılam n'idem ne çâre (8b)

Bu beyitlerle kaynakların şairin eserleriyle ilgili verdiği bilgiler yani hamse ve üç ciltlik hacimli bir dîvân kaleme aldığı doğrulanmış olur. Bunları söyledikten sonra Mu'îdî durumunu anlatmaya devam eder.

'Âlemleri tutmuş iken adum
El virmedi şâhid-i murâdum
Nazmum dür-i nâb iken ser-â-ser
Oldı kara toprağa ber-â-ber
Artup gam u hasretüm dirîgâ
İl bilmedi kıymetüm dirîgâ
Bu fazl u 'ulüvv-i şânuma hayf
Yok yire geçen zamânuma hayf (8b)

Namı tüm âleme yayılmışken muradı el vermemiş, şiirleri baştan aşağı parlak bir inci gibiyken toprağa düşmüş, değeri anlaşılamamıştır. Bunları düşündükçe kederi artan Mu'îdî boşa geçen zamanına acımakta-

dır. Kendisine haset edenler tarafından ayıplanan, herkesten zehir gibi sözler duyan ve kan ağlayarak bir köşede bekleyen şairin gönlü bir anda devreye girer. Mu'îdî'nin eşi benzeri olmadığını söyleyerek söze başlayan gönül, feleğin her zaman kişinin dilediği biçimde dönmediğini, ağlayıp tasalanmaya hiç gerek olmadığını fısıldayarak şaire teselli verir ve onu övmeye devam eder:

Şükr aña ki ehl ü nüktedânsın
Devründe Nizâmî-i cihânsın

Çün urduñ elüni *Penc-genc'e*
Husrev tutamaz senüñle pençe (8b)

Bu ifadelerin ardından gönlü şaire, zamane ona uymazsa üslûbunun zamaneye uyması gerektiğini söyler. Şiirleri Câmî, Hassân, Selmân-ı Sâvecî, Nizâmî, Husrev-i Dıhlevî ve Bâkî gibi şairleri bile kıskandıracak güzellikte olan Mu'îdî kınamalara aldırış etmeden hünerini göstermelidir. Şairin ne anlatacağı da gönül tarafından açıklanır: Bahar gelmiş, her taraf çiçeklerle donanmış, bülbül feryada başlamıştır. O hâlde Mu'îdî de bülbül gibi çemende gül sohbeti etmeli ve Nevrûz ile Gül'ün hikâyesini anlatmalıdır. Aşağıdaki beyitle eserin ismi de verilmiş olur:

Seyr eyleyü kesb-i hâlet eyle
Nevrûz ü Gül'i hikâyet eyle (9b)

Eserin isminin açıklandığı beytin sonrasında gönül Mu'îdî ile konuşmaya devam eder ve bazı tavsiyelerde bulunur. Mu'îdî Nevrûz ile Gül'ün durumlarını şerh etmeli, hikâyeyi yakıcı sözlerle bezeyerek her sayfasını gül bahçesine benzetmelidir. Tavsiyelerin ardından "Sebeb-i te'lîf" bölümü *Gül ü Nevrûz*'un şeker dudaklılar tarafından her gece okunması temennisiyle tamamlanır.

"Pâdişâh-i 'âlem-penâh ve sa'âdet-dest-gâhuñ medhidür": 9b-11a arasında bulunan ve dönemin padişahı Kanunî Sultan Süleyman'ın övüldüğü otuz üç beyitlik "Medhiye" "Sebeb-i te'lîf"ten hemen sonra gelir. Bölümün başındaki birkaç beyit "Sebeb-i te'lîf"in devamı gibidir. Bu beyitlerde *Gül ü Nevrûz*'un yazılışıyla ilgili bazı bilgiler verilmeye devam edilir. Mu'îdî'nin, gönlünün sözünü kırmayarak eseri kırk-elli gün içinde tamamladığını söylediği giriş beyitleri aşağıya alıntılanmıştır:

Bir bir işidüp gönül hitâbın
Hoş ola didüm virüp cevâbın (9b)

Çün mahrem-i râzdârum idi
Sözin sımadum ki yârum idi

Bu nâme ki hâme itdi bünyâd
Kırk elli gün içre oldı âbâd (10a)

Bu sözlerin ardından Kanunî Sultan Süleyman'ın övgüsüne başlanır. Padişahın ismi şu beyitte zikredilir:

Cemşîd-i yegâne Şeh Süleymân
Hûrşîd-i zemâne zıll-ı Yezdân (10a)

Medhiye boyunca sultanları övmek için kullanılan kalıpların dışına çıkmayan Mu'îdî, Kanunî Sultan Süleyman'ın cömertlik, kahramanlık, cesaret ve şairlik gibi türlü vasıflarını ön plana çıkarır. Onun döneminde adaletin geldiğini, her şeyin şeriata uygun işlediğini vurgulayan Mu'îdî bu bölümü padişahın devletinin devamı ve düşmanlarının kahrolması için dua ederek bitirir.

“Mü'ellifün hâmeye hitâbı ve kendüye nasîhat-ı şeref-me'âbıdır”: 11a-12a arasında yer alan yirmi sekiz beyitlik bu bölümde hâmeye hitap eden ve kendisine nasihatler veren Mu'îdî, bir bakıma *Gül ü Nevrûz*'u yazarken nelere dikkat ettiğini de açıklamış olur. Mu'îdî söze şöyle girer:

Ey tâcir-i hâme 'azm-i Çîn it
Rûm'ı nefesüñle 'anberîn it

V'ey tûtî-i şekkerîn-'ibâret
Göster yine sözde hoş-mahâret (11a)

Şair giriş beyitlerinden sonra sözle ilgili düşüncelerini anlatmaya başlar. Mu'îdî'ye göre söz her şeyden önemli ve değerlidir. Âlem söz ile vücuda gelmiş, insana söz nimeti bahşedilmiştir. Mana âleminin padişahı olduğunu, değme inci avcısının kendisi gibi has bir inci çıkaramadığını söyleyerek övünen Mu'îdî isim vermeden de olsa seleflerini anmayı ihmal etmez. Şair, kemal ehlini hayırla yâd edenlerin feleğin en üst katına yükseleceğini, kendisinden öncekilere söven ya da onları çekiştirenlerin halefsiz kalacağını belirtir ve ekler:

Fehm eyledüñ ise n'idügin hâl
Tâcirliĝ iderken olma dellâl

Gayrı kişinüñ alup hayâlin
Tonatma dem-â-dem il 'ıyâlin (11b)

Başkalarının hayallerinin alınmasının doğru olmadığını, tacirlik yaparken dellal yani aracı durumuna düşülmemesi gerektiğini söyleyen şair bu beyitlerde âdeta eserinin orijinal olduğunu vurgulamaktadır. Mu'îdî'ye göre âşıkane bir beyit koskoca bir destana yeğdir. Söz kısa tutulmalı, fikir barındırmalı ve yerinde söylenmelidir. Bu düşüncelerini açıkladıktan sonra Mu'îdî içinde güzel sözler olmayan şiiri iliksiz bir kemiğe benzeterek bölümü sonlandırır.

“Dâsitân-ı Gül ü Nevrûz'uñ ibtidâsı ve birbiriyle olan mâcerâsıdur”: 12a-66b arasında yer alan ve asıl hikâyenin anlatıldığı “Âgâz-ı dâsitân” bölümü olayların sırasına göre düzenlenmiş alt başlıklardan oluşur. Hikâye başkahramanlar Gül ile Nevrûz'un birbirine âşık olup bir araya gelmeleri, araya çeşitli engellerin girmesi sonucu ayrılmaları ve en nihayetinde tekrar kavuşmaları çerçevesinde ilerler. Nevrûz'un Gül ile kavuşmasına aracılık eden Bülbül ve Gül'ün dayesi Sûsen ikinci derece kahramanlardır fakat her ikisi de hikâyenin belli bir noktasından sonra bir daha görünmezler. Bunların dışında Nevrûz'un babası Ferruh Şah, Gül'ün babası Miskîn Şah, Gül ile evlenmek isteyen Çin hakanı ve veziri Sabâ, Gül ile Nevrûz'u yakalayan harami Yeldâ, Gül'ü kıyıda bulup evine götüren Cevher adlı inci avcısı, Nevrûz'u bulan Şarta adlı ihtiyar balıkçı, Yemen sultanı Bedî Şah ve askerlerinden Behrâm ve Aden sultanı Rebî Şah da üçüncü dereceden kahramanlar olarak karşımıza çıkar.

Eserde monotonluğu kırmak için gazel gibi farklı nazım türlerine yer verilmediği görülür. Hikâye boyunca kahramanların ruh hâllerinin anlatıldığı ya da feleğe hitap edilen yerlerde birkaç defa Mu'îdî'nin sesi duyulur. Şairin mahlasını kullandığı bu bölümlerde de vezin ve kafiye bakımından mesnevi kalıplarının dışına çıkılmaz. *Gül ü Nevrûz'*da tasvirler sıkça başvurulur. Özellikle bahar mevsimi, işret meclisleri, savaş, hac, düğün ve gerdek sahneleri anlatılırken tasvirler yoğunlaşır. Hikâyenin bir-iki sahnesi dışında olağanüstü yaratık ya da hayvanlara rastlanmaz; bunların geçtiği sahneler ise kısa tutulmuştur. *Gül ü Nevrûz'*da rüyada

âşik olma, kılık değiştirme, çocuğu olmayan padişah, mektuplaşma gibi birçok mesnevide karşımıza çıkan ortak motif ve temalar kullanılmıştır.

Hikâyenin Konusu

Nevşad ülkesinin âdil ve cömert hükümdarı Ferruh şah'ın bir oğlu olur, adını Nevrûz koyarlar. Eğlence ve ava düşkün olan şehzade bir gece rüyasında Ferhar'dan geldiğini, adının Gül olduğunu söyleyen ve kendisine şarap sunan güzeller güzeli bir kıza âşik olur. Ava çıktığı bir gün bir kafileye rastlayan Nevrûz, kafilenin rehberi Bülbül ile sohbet eder ve rüyasında gördüğü kızın ülkesinden geldiklerini öğrenir. Bu habere çok sevinen Nevrûz, Bülbül ile arkadaş olur, onu da yanına alarak evine döner; rüyasını Bülbül'e anlatır. şehzade bir mektup yazıp Bülbül'e verir ve onu Gül'e ulaştırmasını ister. Bülbül Ferhar'a varıp Nevrûz'un hâlini anlatınca Gül de Nevrûz'a âşik olur. Nevrûz, Bülbül aracılığıyla bunu öğrenir ve Nevşad'ı terk ederek Gül'ün yanına gitmek üzere yola koyulur. İki âşik, Bülbül ve Gül'ün dayesi Sûsen'in yardımlarıyla uzunca bir süre gizlice görüşüp günlerini eğlenceyle geçirir.

Bu arada Gül'ün güzelliğini işiten in hakanı da ona âşik olmuştur. Hakan, veziri Sabâ'yı Gül'ü istemek üzere Ferhar'a gönderir. Sabâ'yı gayet güzel ağırlayan Miskîn şah bu duruma çok sevinir ve kızının yanına giderek hakanın niyetinden bahseder ama Gül evlenmeyi kabul etmez, Nevrûz'u düşünerek kederlenir. Kızın hâlini gören dayesi Sûsen, isterse Nevrûz'u da yanlarına alıp kaçabileceklerini fakat hakanın çok güçlü olduğunu, kaçma fırsatını yakalayabilmek için hakanla evlenmeyi kabul etmiş gibi görünmesi gerektiğini söyler. Gül, dayesinin sözünü dinler ve babasına evlenmeyi kabul ettiği haber verilir, çeyiz hazırlıklarına başlanır. Durum Nevrûz'a da anlatılır. Hakanın veziri Sabâ, Gül'ü in'e götürmek üzere gelir ve bir kafileyle birlikte yola çıkarlar. Bülbül ile Nevrûz da peşlerinden gitmektedir. Gül ile Nevrûz yolculuk esnasında bir fırsat bulup kaar. Gül tanınmamak için erkek kılığına girmiştir. Âşıklar yorulup bir yerde uyuyakalınca Yeldâ adındaki harami onları yakalayıp in hakanına hediye eder. İki esiri tanıyamayan hakan, onları puthanede çalışmak üzere görevlendirir. Bu esnada Sabâ her tarafı aramasına rağmen Gül'ü bulamamıştır ve kara haberi vermek üzere hakanın

yanına gelir. Haberi duyan hakan üzüntüden oracıkta ölür. Bunu fırsat bilen Gül ile Nevrûz puthaneden kaçarak deniz kıyısına ulaşır. Burada bekleyen bir gemiye binen âşıklar, gemi şiddetli bir fırtına nedeniyle batınca birbirini kaybeder.

Bir tahta parçasına tutunarak hayatta kalan Gül, Aden kıyılarına varır. Nevrûz'un öldüğünü düşünerek ağlayıp inleyen Gül'ü Cevher adlı inci avcısı bulur, evine götürür. Cevher'le arkadaş olan Gül, ona bir şehzade olduğunu söyler fakat hikâyesinin tamamını anlatmaz. Gül'ü çok seven Cevher onu Aden şahı Rebî'nin huzuruna götürmeye karar verir. Şahın huzuruna varınca Cevher, Gül'den övgüyle bahseder. Hep bir oğul sahibi olmak isteyen Rebî Şah, Gül'ü tahtının vârisi ilan eder. Gül'ün erkek kılığına girdiğini kimse anlamamıştır.

Nevrûz da Gül gibi bir tahta parçasına tutunarak hayatta kalır ve Yemen kıyılarına varır. Onu Şarta adlı yaşlı ve fakir bir balıkçı bulur, evine götürür. Nevrûz, Gül'ü düşünerek yemeden içmeden kesilip hastalanmıştır. Şarta, Yemen şahı Bedî'nin huzuruna çıkar, Nevrûz'dan bahseder. Bedî Şah, Nevrûz'u satın alarak tedavi ettirir. Şah'ın hizmetkârı olan Nevrûz, başından geçenleri ona anlatır.

Gül ile Nevrûz birbirlerinden habersiz yaşarken Aden ve Yemen ülkeleri arasında savaş çıkar. Gül, Yemen şahı Bedî'nin en ünlü askeri Behrâm'ı öldürür. Bunun üzerine Nevrûz, Gül'ü öldürmek için savaş meydanına gelir. Dövüş esnasında birbirini tanıyan iki âşık kucaklaşırlar. Bu kavuşma üzerine iki ülke arasında barış imzalanır ve hac mevsimi yaklaşığı için hep birlikte hacca giderler.

Tüm bunlar olurken Nevrûz'un babası Ferruh Şah ve Gül'ün babası Miskîn Şah evlatlarının acısıyla dünyadan el etek çekerek hacca gitmeye karar vermişlerdir. Gül ile Nevrûz babalarıyla hac esnasında karşılaşır hasret giderirler. Düğün hazırlıklarının ardından nikâh kıyılır. Gül ve Nevrûz muratlarına ererek ömürlerinin sonuna kadar mutlu yaşarlar.

“Nevrûz-ı rûzigâr rûzigârdan şikâyet ve hakîmâne niçe pend ü nasîhat bilge-kelimât-ı hikmet itdügidür”:

66b-68b arasında yer alan otuz iki beyitlik bölümde kendisini zamanın Nevrûz'u olarak niteleyen Mu'îdî'nin sesi duyulur. Mu'îdî, sözlerine

dünyanın vefasızlığından ve felekten şikâyet ederek başlar. İşi her daim fitne olan felek, insanı türlü hilelerle kandırıp kendisine çekmektedir. Dünya baki değildir ve insanoğlu elbet bir gün ecele tanışacaktır. Artık genç olmadığını ve ecelinin yaklaştığını düşünen Mu'îdî, kendisine bu fani dünyadan vazgeçip yüzünü Allah'a döndürmesi gerektiğini hatırlatır. Türlü tehlikelerle dolu hayat yolunda güvenle ilerleyebilmek için herkes bir refike ihtiyaç duyar ve iman, ibadetlerle desteklenmediği sürece mutluluk kapısını aralamak mümkün değildir. Buna benzer tavsiyeleri sıralayan Mu'îdî, parlak ve has incinin nadir olduğu için kıymetinin artması gibi sözün de az ve öz olanının itibar göreceğini söyleyerek "Hâtîme" bölümüne geçiş yapar.

"Bu risâlenüñ ne senede tamâm olduğın ve ebyâtı ne mertebe 'adedde nihâyet bulduğınüñ beyânıdır": Mu'îdî 68b-69b arasında yer alan yirmi beş beyitlik "Hâtîme" bölümüne *Gül ü Nevrûz*'u tamamladığı için şükrederek başlar. Eserini gül yanaklı bir dilbere ve taze bahara benzeten şair, *Gül ü Nevrûz*'un her sayfasını mana incileriyle bezediğini ve uzun zaman eziyet çektikten sonra bir hazine ortaya çıkardığını söyler. Övgü kısımlarının ardından Mu'îdî, eserin yazılış tarihini ve kaç beyitten oluştuğu bildirir, günahlarının affedilmesi ve yüzünün kara çıkmaması için dua ederek *Gül ü Nevrûz*'u sonlandırır.

Sonuç

Gül ü Nevrûz'un oldukça sade bir dille yazıldığı ve Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösterdiği söylenebilir. Biçim ve içerik açısından klasik mesnevi geleneğine bağlı kalan Mu'îdî, hikâyeye yeni motif ya da temalar eklememiştir. Şimdiye kadar varlığı bilinmekle birlikte nüshasına rastlanamayan bu mesnevinin bulunmasıyla bazı yeni bilgiler de ortaya çıkmıştır. Elimizdeki eser Anadolu Türkçesi ile yazılmış en eski *Gül ü Nevrûz* olmasının yanı sıra Mu'îdî'nin hayatıyla ilgili ipuçları içermesi nedeniyle de ayrı bir öneme sahiptir. Şairin doğum tarihini belirlemeye yardımcı olacak veriler ve kendi beyanları doğrultusunda on iki imama tâbi olduğu bilgisi bu eserle birlikte gün ışığına kavuşmuştur.

Mu'îdî'nin, *Gül ü Nevrûz*'un herhangi bir yerinde kimden etkilendiği ya da hangi eseri esas aldığına dair isim zikretmediği görülür. Fakat bü-

yük olasılıkla Lutfî, Niğdeli Muhibbî, Abdî ve Sâbir gibi o da Celâleddîn Tabîb'in eserini görmüş olmalıdır. Şimdilik bir tahminden ibaret olan bu düşünceye kesinlik kazandırabilmek için elimizdeki metnin Celâleddîn Tabîb'in *Gül ü Nevrûz*'u ile karşılaştırmalı olarak kapsamlı bir incelemeye tâbi tutulması gerekmektedir.

Kaynaklar

- CANIM, Rıdvan (haz.) (2000), *Latîfî-Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ* (İnceleme-Metin), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- DELİCE, H. İbrahim (1997), "Niğdeli Muhibbî ve *Gül ü Nevrûz* Mesnevîsi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4, 145-162.
- İNCE, Adnan (1998), "*Gül ü Nevrûz* Mesnevileri ve Sâbir'in Eserinden Seçme Beyitler", *Türklük Bilgisi Araştırmaları (Journal of Turkish Studies) (Hasibe Mazıoğlu Armağanı)*, XXII, 103-131.
- KÖKSAL, M. Fatih (2006), "Mu'îdî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, VI, 423.
- KRAFFT, Albrecht (1842), *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der K. K. Orientalischen Akademie zu Wien*, Viyana.
- KURNAZ, Cemal ve Mustafa TATÇI (haz.) (2001), *Tuhte-i Nâilî: Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, II, Ankara: Bizim Büro Yay.
- MU'İDÎ, *Gül ü Nevrûz*, Avusturya Devlet Arşivi, No: 217.
- TANRIBUYURDU, Gülçin (2012), "Mu'îdî-Dîvân (Metin-Çeviri)", Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi.